

Journal of Islamic Propagation

Volume 5 ● No 11 ● Spring & Summer 2024

Strategies for Achieving the Functions of the Quran with Emphasis on the Quranic Thought of the Supreme Leader of Iran

Isa Isazadeh*

Abstract

Achieving worldly and otherworldly success is contingent upon realizing the functions of the Quran in everyday life. Practical strategies are essential for implementing the functions of this divine book. One influential figure offering valuable guidance on attaining the functions of the Holy Quran is Ayatollah Khamenei, the Supreme Leader of Iran. This study aims to analyze and investigate the strategies presented by this esteemed scholar for realizing the functions of the Quran. Using a descriptive-analytical approach, the article examines the topic through a library-based method. Through an analysis of the Supreme Leader's statements, it was found that implementing strategies such as "changing and correcting beliefs about the Quran, internal acceptance of Quranic teachings, cultivating piety, reflecting on and contemplating the verses, promoting and institutionalizing Quranic concepts in society, maintaining constant connection with the Quran, fostering a Quran-centered social environment, and practicing applicable Quranic teachings" can lead to achieving the Quran's intended functions.

Key words

Strategies, functions, The holy Quran, Supreme Leader's thought.

---

* Assistant professor, Research Center for Qur'anic Sciences and Culture, Islamic Sciences and Culture Academy,
e.isazadeh@isca.ac.ir.

راهکارهای دستیابی به کارکردهای قرآن با تأکید بر اندیشه‌های قرآنی مقام معظم رهبری

عیسی عیسی‌زاده*

چکیده

دستیابی و صعود به قله سعادت دنیوی و اخروی، مشروط به تحقق کارکردهای قرآن در زندگی می‌باشد. برای اجرایی‌سازی کارکردهای این کتاب آسمانی، نیاز به راهکارهای عملیاتی است. از شخصیت‌های صاحب‌نظر که توصیه‌های ارزشمندی برای دستیابی به کارکردهای قرآن کریم مطرح نموده، مقام معظم رهبری، آیت‌الله خامنه‌ای است. در پژوهش پیش رو، تلاش شده تا با بررسی آرای آن عالم فرزانه، راهکارهای ارائه‌شده از سوی ایشان، برای تحقق کارکردهای قرآن مورد تحلیل و واکاوی قرار گیرد. در این پژوهش، موضوع مقاله با رویکرد توصیفی - تحلیلی به روش کتابخانه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است.

با بررسی و واکاوی بیانات مقام معظم رهبری، مشخص گردید که می‌توان با عملیاتی نمودن راهکارهایی همچون: «تغییر و اصلاح باورها در باره قرآن، پذیرش قلبی معارف قرآن، برخورداری از خشیت الهی، تدبیر و تفکر در آیات، ترویج و نهادینه نمودن مفاهیم قرآن در جامعه، انس و ارتباط دایمی با قرآن، قرآنی شدن فضای جامعه و عمل نمودن به مفاهیم کاربردی قرآن»، به کارکردهای قرآن دست یافت.

کلیدواژگان: راهکارها، کارکردها، قرآن، اندیشه رهبری.

تبیین مسئله

قرآن، تنها کتاب آسمانی است که دارای کارکردهای بی‌نظیری در حوزه‌های گوناگون زندگی بشر است که عبارت‌اند از:

هدایت انسان‌ها و اهل تقوا به سرمنزل مقصود: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ» (بقره، آیه ۱۸۵) و «ذَالِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» (بقره، آیه ۲)؛ ارتقای ایمان: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ... إِذَا تَلَّيْتِ عَلَيْهِمْ آيَاتَهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا» (انفال، آیه ۲)؛ دستیابی به مقام رستگاری: «وَاتَّبِعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (اعراف، آیه ۱۵۷)؛ شفا دهنده دردها: «وَنُنزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (اسراء، آیه ۸۲)؛ بهره‌مندی از رحمت پروردگار: «وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» (انعام، آیه ۱۵۵)؛ سبب عبرت و پندگیری: «لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ» (يوسف، آیه ۱۱۱)؛ برطرف‌کننده اختلافات: «وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ» (نحل، آیه ۶۴)؛ بهره‌مندی از مغفرت و پادش کریمانه خداوند: «إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ» (یس، آیه ۱۱)؛ رهنمون به راه مستقیم: «فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ... وَ يَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا» (نساء، آیه ۱۷۵)؛ نجات از تاریکی‌ها و ظلمات به سوی نور: «الرَّ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ» (ابراهیم، آیه ۱) و «رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...» (طلاق، آیه ۱۱)؛ تبیین‌کننده تمام نیازمندی‌های هدایتی بشر: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ» (نحل، آیه ۸۹)؛ قرار گرفتن در زمره مصلحان و صالحان: «وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ» (اعراف، آیه ۱۷۰) و «مِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ... وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ» (آل‌عمران، آیه ۱۱۳ و ۱۱۴).

این کارکردهای قرآن کریم، زمانی می‌تواند زندگی انسان را متحول کند و او را به تکامل برساند که راهکارهای تحقق این کارکردها اجرایی شود. از اندیشمندان قرآنی که برای دستیابی به کارکردهای قرآن راهکارهای ارزشمندی را ارائه نموده است، مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌باشد. پژوهش پیش رو، به دنبال آن است تا با واکاوی اندیشه آن رهبر فرزانه، مهم‌ترین راهکارهای دستیابی به کارکردهای قرآن را مورد بررسی قرار دهد. با

پیشینه‌شناسی صورت گرفته، سابقه پژوهشی برای این موضوع در اسناد نوشتاری و نرم‌افزاری یافت نشده است. در این پژوهش، موضوع پژوهش با رویکرد توصیفی - تحلیلی به روش کتابخانه‌ای، مورد بررسی قرار گرفته است.

روش‌شناسی پژوهش

از آنجا که تحقیق پیش رو، به واکاوی راهکارهای دستیابی به کارکردهای قرآن با تأکید بر اندیشه‌های قرآنی مقام معظم رهبری می‌پردازد، در زمره تحقیق‌های کیفی جا می‌گیرد و از آن نظر که راهکارهای دستیابی به کارکردهای قرآن را توصیف می‌کند، در دسته پژوهش‌های توصیفی قرار می‌گیرد. در این پژوهش، محقق در صدد پاسخ دادن به سؤال پژوهشی است و چون روش کیفی، مناسب‌ترین ابزار را جهت پاسخ‌دهی به سؤالات به دست می‌دهد، از این روش استفاده می‌شود. یکی از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات که در دهه اخیر بسیار مورد استفاده گرفته، روش تحلیل محتواست. محقق در این روش تحقیقی، می‌کوشد تا از طریق مطالعه اسناد مکتوب و منابع موجود، به داده‌هایی جهت پاسخگویی به سؤال خویش دست یابد.

نوشتار حاضر، به دنبال آن است تا به این مسئله پاسخ دهد که بر اساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری، چه راهکارهای برای دستیابی به کارکردهای قرآنی وجود دارد؟

مفهوم‌شناسی

الف. راهکار

این واژه، مرکب از دو کلمه «راه و کار» می‌باشد. راه در لغت، به معنای طریق است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۵، ص ۲۵) و کار، یعنی آنچه از شخصی یا شیئی صادر شود، آنچه کرده شود، فعل، عمل، پیشه، شغل، سعی (معین، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۷). با توجه به معنای این دو واژه، کلمه «راهکار» به معنای روش و طریق انجام کار و عمل می‌باشد (همان). در جایی دیگر، چنین آمده است که: راهکار، به معنای شیوه و روش انجام دادن کاری است (کریمی‌نیا، ۱۳۸۶، ص ۲۹).

واژه «راهکار» در اصطلاح علما و دانشمندان علوم تربیتی، طریقه و شیوه کار است که میان اصل و هدف امتداد دارد و عمل تربیتی را منظم می‌کند و نیز یاددهنده و تربیت‌کننده را در رسیدن

به هدف مورد نظر یاری می‌رساند (هوشیار، ۱۳۳۵، ص ۱۸). فرهنگ بزرگ سخن، معنای اصطلاحی را این‌گونه نگاشته است: «راهکار، عبارت از رهنمودهای علمی و عملی که جست‌وجوگر را گام‌به‌گام به سوی هدف نزدیک کند یا تعیین و یافتن یا ساختن راه و اصول آن است» (انوری، ۱۳۸۱، واژه‌راهکار). مراد از راهکار در پژوهش پیش رو، شیوه و سازوکاری است که به کارگیری آن، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق و دستیابی به کارکردهای قرآن داشته باشد.

ب. کارکردهای قرآنی

مراد از کارکردهای قرآنی، آن فواید و آثاری است که به سبب تمسک به قرآن در زندگی فردی و اجتماعی انسان آشکار می‌شود؛ آثاری همچون: هدایت به راه مستقیم، نورانیت قلب، شفای دردهای روحی و جسمانی، رفع مشکلات فردی و اجتماعی، نجات از تاریکی‌ها و ظلمات و دستیابی به سعادت و رستگاری دنیوی و اخروی.

راهکارهای بهره‌مندی از کارکردهای قرآن

بهره‌مندی و دستیابی به کارکردها و آثار درخشان و سازنده قرآن کریم، مشروط به استفاده از راهکارهایی است که هم در خود قرآن و هم در کلام اندیشمندانی همچون مقام معظم رهبری ارائه شده است. در ادامه، تلاش خواهد شد مهم‌ترین راهکارهایی که در بیانات رهبر فرزانه ارائه شده، مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

۱. تغییر و اصلاح باورها در باره کارکردهای قرآن

باورها در زندگی مردم، به شکل عملی تعیین‌کننده‌اند؛ زیرا افراد و گروه‌های اجتماعی، زندگی خویش را بر اساس باورهای درست یا نادرست تنظیم می‌کنند و بر همان مبنا تصمیم می‌گیرند. باورهای دینی، به‌ویژه در جامعه دینی، نقش تعیین‌کننده‌تری نسبت به سایر باورها در جامعه دارند؛ زیرا باورهای حوزه دین، قوی‌ترین پشتوانه حیات فرهنگی و اجتماعی جامعه‌اند و حیات و سعادت مردم، به آن وابسته است. ازاین‌رو، رواج باورهای نادرست دینی نیز آسیب‌های جدی‌تر و عمیق‌تری در عرصه اندیشه و رفتار اجتماعی در پی دارد. تأثیر عمیق و ریشه‌دار دین بر ایجاد و تغییر باورها، به‌گونه‌ای است که انسان دین‌دار و معتقد، در همه جهت‌گیری‌ها و رویکردهای خود، خواسته و ناخواسته، از دین و باورهای دینی متأثر می‌شود (اردبیلی، ۱۳۷۹، ص ۶۱).

لازمه تحقق و دستیابی به کارکردهای قرآن و آشکار شدن ثمرات این کتاب آسمانی در زندگی افراد و جامعه، داشتن باور درست در باره خود قرآن است. باور مردم در خصوص قرآن، نه تنها نقش مهمی در نحوه اثرپذیری آنان از این منبع بنیادین معرفتی و فرهنگی دارد، بلکه در انجام سایر باورهای دینی نیز اثرگذار است. داشتن باور درست نسبت به قرآن و جایگاه واقعی آن، پیش‌نیاز تاسی و عمل به باورهای اسلامی است. بهره‌مندی از این چراغ هدایت، قبل از هر چیز، نیازمند داشتن باورهای درست به خود قرآن است. شکل‌گیری و رواج باورهای نادرست نسبت به قرآن، فراهم ساختن زمینه‌های رویگردانی افراد و جامعه از باورهای قرآنی و محروم ساختن جامعه از پرتو هدایت قرآن است (قبادی، ۱۴۰۱، ص ۱۹).

در کشور ما، اگرچه مطالعات چندانی در خصوص باورهای مردم نسبت به قرآن انجام نشده، اما شواهد حاکی از آن است که در این جامعه نیز مانند سایر جوامع اسلامی، باورهای نادرستی نسبت به قرآن وجود دارد و قرآن در جامعه ما نیز از مهجوریت خارج نشده است. برخی از محققان معتقدند در جامعه اسلامی، به‌طور عام قرآن از جایگاه رفیع برخوردار نیست؛ زیرا زندگی مسلمانان عملاً، نه در حوزه بینش، نه در حوزه گرایش و نه در حوزه رفتار، آن‌گونه‌که قرآن می‌خواهد، شکل نگرفته است. بهره‌مندی مسلمانان از قرآن، اغلب منحصر است در: زینت‌بخشی سفره عقد، بدرقه مسافر، ورود به خانه جدید، بوسیدن و استخاره کردن، سوگند خوردن و به سر گرفتن قرآن در شب‌های احیا، کسب ثواب از تلاوت قرآن و... در این میان، تنها اندکی از مسلمانان باور درستی نسبت به قرآن دارند و آن را کتاب زندگی می‌دانند و تاسی به قرآن را لازمه تحصیل سعادت دنیوی و آخروی می‌دانند (فقهی‌زاده و اشرفی امین، ۱۳۹۰، ص ۱۵۲). مقام معظم رهبری در این باره فرموده است: «ما از قرآن دوریم؛ ما از قرآن بیگانه‌ایم؛ ما با مفاهیم قرآن ناآشنایم» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۶/۲/۷).

با توجه به وجود باورهای نادرست و ناقص نسبت به قرآن و کارکردهای آن در جامعه، مقام معظم رهبری در راستای اصلاح و تغییر این باورها و نگرش‌ها، بارها در باره نقش آفرینی و کارکردی قرآن، نکات ارزشمندی را مطرح نموده است؛ از جمله آن، در یکی از سخنان خویش اظهار داشت:

«برکات قرآن، برکات بی‌انتهایی است. در قرآن و با قرآن، عزت هست، قدرت هست،

پیشرفت هست، رفاه مادی هست، تعالی معنوی هست، گسترش فکر و عقیده هست، شادی و سکینه روح هست؛ ... قرآن، این است؛ یک قدرت فوق‌العاده و بی‌انتها که ما به قدر ظرفیت خودمان باید بتوانیم ان‌شاءالله از آن استفاده بکنیم» (همان، ۱۳۹۵/۳/۱۸).

این‌گونه اظهارات ایشان در تبیین کارکردهای قرآن، به صورت مکرر با این هدف بوده است که نگرش و باورهای مخاطبان نسبت به قرآن اصلاح شود؛ اینکه قرآن فقط برای کسب ثواب آخرتی و شاد کردن روح اموات و صرف تبرک جستن نازل نشده است؛ بلکه دارای نقش مهمی در چگونه زیستن انسان در همین دنیا دارد. بنابراین، یکی از راهکارهای مهم و اساسی در دستیابی و تحقق کارکردهای قرآن کریم، تغییر و اصلاح باورهای افراد و جامعه نسبت به قرآن می‌باشد.

۲. پذیرش قلبی معارف قرآن

آمادگی قلب و دل انسان، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق مهم‌ترین کارکرد قرآن، یعنی هدایتگری دارد؛ زیرا بدون خواسته قلبی، هدایت واقعی به دست نمی‌آید و این آمادگی قلبی نیز باید از سوی خداوند داده شود؛ چراکه قدرت اصلی تحول قلوب، در دست خالق است. از همین رو، در دعاها آمده است:

«إِلَهِي هَبْ لِي كَمَالَ الْإِنْتِطَاعِ إِلَيْكَ وَأَنْزِرْ أَبْصَارَ قُلُوبِنَا بِضِيَاءِ نَظَرِهَا إِلَيْكَ، حَتَّى تَخْرِقَ أَبْصَارَ الْقُلُوبِ حُجُبَ الثُّورِ فَتَصِلَ إِلَى مَعْدِنِ الْعِظْمَةِ، وَتَصِيرَ أَرْوَاحُنَا مُعَلَّقَةً بِعِزِّ قُدْسِكَ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۹۱، ص ۹۹)؛ خدایا! کمال انقطاع به درگاهت را به من ببخش و دیده‌های ما را به تابش نظر خود روشن نما، تا دیده‌های دل، پرده‌های نور را بدرد و به سرچشمه عظمت و بزرگواری برسد.»

مقام معظم رهبری، در ارائه راهکار برای بهره‌مندی از این کارکرد اساسی قرآن (هدایتگری) می‌فرماید:

«اگر دیدید دلتان به قرآن نزدیک است، خدا را شکر کنید؛ اگر دیدید معارف قرآنی را به‌آسانی قبول می‌کنید و در دل می‌پذیرید و تحمل می‌کنید، بدانید که خدای متعال اراده کرده است شما را هدایت کند؛ «فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّما يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ (انعام، آیه ۱۲۵)؛ آن کس را که خدا بخواهد هدایت کند،

سینه‌اش را برای [پذیرش] اسلام، گشاده می‌سازد و آن کس را که [به خاطر اعمال خلافش] بخواهد گمراه سازد، سینه‌اش را آن‌چنان تنگ می‌سازد که گویا می‌خواهد به آسمان بالا برود.» (بیانات معظم‌له، ۱۳۹۳/۳/۱۳).

ایشان در سخنی دیگر در این باره فرموده:

«فردی که می‌خواهد در طریق کار قرآن حرکت بکند، دل را برای مواجهه با حقیقت ناب قرآنی آماده کند» (همان، ۱۳۸۸/۸/۲۷).

و در جایی دیگر فرموده:

«باید از خدای متعال بخواهیم دل را جوری کند که در مقابل هدایت قرآنی و انگشت اشاره قرآن، درس بگیرد، تأثیر بپذیرد» (همان، ۱۳۸۸/۵/۳۱).

مقام معظم رهبری در باره آثار و فواید پذیرش قلبی آیات نیز فرمود:

«اگر دل‌هایمان را ظرف پذیرنده باران رحمت قرآن و باران هدایت قرآن قرار بدهیم، اگر دل را به قرآن بسپریم، برایمان راحت می‌شود. مقاصد شخصی، اغراض شخصی، منافع مادی، قدرت‌طلبی، پول‌طلبی، رفیق‌بازی، اینها موجب نخواهد شد که انسان این توصیه قرآنی و هدایت قرآنی را فراموش کند؛ از دست بدهد؛ پشت سر بیندازد» (همان، ۱۳۸۸/۵/۳۱).

ایشان در بیانی دیگر، در مورد شرط بهره‌گیری از قرآن فرموده:

«با قرآن باید مثل آینه مواجه شد؛ پاکیزه، براق و بی‌زنگار؛ تا قرآن در دل ما منعکس شود. قرآن باید در جان ما انعکاس پیدا کند؛ این، همیشه و برای همه نیست؛ برای کسانی است که دلشان را با صفای باطن و نفس پاکیزه کنند؛ با ایمان، با باور و با قبول با قرآن مواجه شوند؛ و الا کسانی که دل معاند دارند، بنای برنشیدن و نفهمیدن دارند، نوای قرآن، کلام قرآن و پیام قرآن در دل آنها اثری نمی‌کند؛ «وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ» (انعام، آیه ۱۱۱). اگر برای برخی افراد زمین را به آسمان بدوزی، این دل ناباور و زنگار گرفته، نزدیک نمی‌شود و ایمان نمی‌آورد. لذا قرآن را هم می‌خواند، اما به قرآن نزدیک نمی‌شود» (بیانات معظم‌له، ۱۳۸۴/۷/۱۴).

۳. خشیت الهی (نرمی و خشوع قلبی در برابر خدای قاهر)

خشوع، فروتنی و سر فرود آوردن است (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۱۸۲). عملی منسوب به قلب که

فاعل آن، خشوع‌شونده را بالاتر از خود می‌بیند و از روی خوف بوده، تکلفی در آن نیست. با اینکه گفته شده، خشوع و خضوع از لحاظ معنا نزدیک به هم هستند (عسکری، بی‌تا، ص ۲۱۶، «خشوع»)، ولی خضوع در بدن و خشوع اعم از آن (در بدن، صدا و چشم) است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۴۹۰، «خشع»).

خشوع در فرهنگ اسلامی، به معنای تذلل در برابر خدا به کار می‌رود و در کتاب‌های اخلاقی، معمولاً از آن در میان مباحث نماز یاد شده است.

داشتن خشیت الهی، از دیگر راهکارهای دستیابی به کارکردهای قرآنی است که خود قرآن به آن اشاره کرده است. در آیه ۱۱ از سوره یاسین آمده است: «إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَ خَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ» و در آیه ۲ سوره طه نیز آمده است: «مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى، إِلَّا تَذَكُّرَةً لِمَنْ يَخْشَى.» در این دو آیه، خداوند خطاب به رسول گرامی می‌فرماید: کسانی از این قرآن و انذارها و تذکراتش بهره‌مند می‌شوند که اهل خشیت هستند.

از امام صادق علیه السلام در باره نقش خشیت الهی در محفوظ ماندن از شرّ شیطان روایت شده است که فرمود: «قاری قرآن، محتاج به سه چیز است: دلی خاشع...؛ زیرا هرگاه دل او خاشع باشد، شیطان از او می‌گریزد؛ فقاری القرآن محتاج إلى ثلاثة أشياء قلب خاشع...» (منسوب به امام صادق علیه السلام، ۱۴۰۰، ص ۲۸).

مقام معظم رهبری در مورد نقش تلاوت خاشعانه در دستیابی به کارکردهای قرآن فرموده: «قرآن را هم باید با خشوع خواند. قرآن را اگر بدون خشوع و با غفلت انسان بخواند، خیلی چیزی گیرش نمی‌آید. گاهی هیچ چیزی گیرش نمی‌آید، گاهی هم خدای نکرده اثرات عکس می‌بخشد. انسان قرآن را با توجه، با خشوع، با اعتماد به بیان الهی - خدای متعال به وسیله قرآن دارد با شما حرف می‌زند - به این کیفیت تلاوت بکند، آن وقت لذت قرآن بر جان انسان می‌نشیند. ما اگر کشف کنیم لذت تلاوت قرآن را، واقعاً دست بر نمی‌داریم از تلاوت قرآن. مهم این است که تلاوت قرآن خودش را به ما نشان بدهد و آن لذاتی را که در خواندن آیات و تدبر در آیات الهی و در کلمات قرآن وجود دارد، انسان در جان خودش احساس کند. اگر بخواهیم این حاصل بشود، با خشوع باید قرآن را خواند» (بیانات معظم‌له، ۱۳۹۲/۱/۱۹).

۴. تدبر و تفکر در آیات الهی

تدبر و تفکر در آیات الهی، از راهکارهایی است که می‌تواند زمینه دستیابی به معارف نورانی قرآن را برای انسان فراهم نماید. این مسئله به قدری مورد توجه خداوند بوده است که دوری‌کنندگان از تدبر در قرآن را مورد سرزنش و مؤاخذه قرار داده است؛ آنجا که فرموده است: «أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا» (محمد، آیه ۲۴)؛ آیا در قرآن تدبر و تأمل نمی‌کنند یا بر دل‌هایشان قفل‌ها خورده است. در سوره ص آیه ۲۹ نیز به مسئله تدبر در قرآن سفارش شده است: «كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ؛ قرآن، کتاب مبارکی است که ما آن را به سوی تو نازل کردیم تا در آیاتش تدبر شود و خردمندان پند گیرند.»

مراد از «تدبر» که از ماده «دَبَر» (بر وزن اَبَر) است، به معنای بررسی نتایج و عواقب چیزی است؛ به عکس تفکر که بیشتر به بررسی علل و اسباب چیزی گفته می‌شود و به کاربردن هر دو تعبیر در قرآن مجید، پُر معناست (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۲۱، ص ۴۶۹).

مقام معظم رهبری نیز در باره نقش تدبر در بهره‌مندی از معارف قرآن فرموده است:

«در قرآن، بیان، مثل بیان کتاب‌های بشری نیست که یک فصل بندی بکنند، موضوع بندی بکنند؛ نه، خدای متعال در قرآن گاهی با یک کلمه، با یک اشاره، یک دریای معرفت را به سمت انسان سرازیر می‌کند که اگر تدبر کنیم، اگر فکر کنیم، اگر ابعاد را بسنجیم، اگر از خرد بشری برای فهم آن استفاده بکنیم، گاهی معارف عجیبی در یک کلمه برای انسان حاصل می‌شود» (بیانات معظم‌له، ۱۴۰۰/۱/۲۵).

ایشان در سخنی دیگر، در خصوص نقش تدبر در تعمیق بخشی معارف قرآن می‌فرماید: «اُنس با قرآن و تدبر در آن، همچنین تدبر در ادعیه مأثوره‌ای که اعتبار دارد، در تعمیق معرفت دینی خیلی نقش دارد» (همان، ۱۳۸۸/۱۱/۱۳).

ایشان در بیانی دیگر، در باره نقش تدبر در جلا یافتن قلب به وسیله قرآن فرموده است: «ماه رمضان، ماه قرآن است و حَقّاً می‌توان در این ماه از هدایت قرآنی بهره برد. قرآن را بخوانیم، زیاد بخوانیم، با دقت بخوانیم، با تدبر بخوانیم، با توجه به خدای متعال بخوانیم، از خود خدای متعال در تلاوت قرآن طلب کمک کنیم و بدانیم که دل با قرآن جلا پیدا می‌کند. این تعبیر امیرالمؤمنین علیه السلام است که: «وَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَعْظُ أَحَدًا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ.» این خطبه

بسیار زیبای صد و هفتاد و هشتم نهج البلاغه است که امیرالمؤمنین علیه السلام در مورد قرآن بیان کردند و فقراتی از آن را ما گاهی در صحبت‌ها خوانده‌ایم. اینجا می‌فرماید: «وَإِنَّ اللَّهَ تُسَبِّحَانَهُ لَمْ يَعِظْ أَحَدًا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ»؛ خدای متعال در هیچ‌یک از کتاب‌های آسمانی، مثل قرآن آحاد بشر را موعظه نکرده، به آنها درس نداده، آنها را راهنمایی نکرده. «فَإِنَّهُ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَسَبْبُهُ الْأَمِينُ وَفِيهِ رَبِيعُ الْقَلْبِ»؛ بهار دل؛ دل را بهاری می‌کند، دل را با طراوت می‌کند، دل را سرسبز می‌کند، دل را زمینه رویاندن معارف و توجهات حقیقی قرار می‌دهد؛ «وَفِيهِ رَبِيعُ الْقَلْبِ وَتَبَايَعُ الْعِلْمِ وَمَا لِلْقَلْبِ جَلَاءٌ غَيْرُهُ»؛ این کلمه «جلا» در فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام است» (همان، ۱۴۰۰/۱/۲۵).

رهبر معظم انقلاب در سخنی دیگر، در مورد لزوم تدبیر در قرآن جهت بهره‌مندی از کارکرد قرآن فرموده:

«برادران عزیز، همین که قرآن را در جیسمان بگذاریم، کافی است؟ اینکه در هنگام سفر، از زیر قرآن رد شویم، کافی است؟ امروز من می‌گویم، اینکه ما در جلسه تلاوت قرآن شرکت کنیم، کافی است؟ اینکه حتی قرآن را با صدای خوش تلاوت کنیم یا تلاوت خوش را بشنویم و از آن لذت ببریم، کافی است؟ نه. چیز دیگری لازم دارد. آن چیست؟ آن، تدبیر در قرآن است. باید در قرآن تدبیر کرد. خود قرآن در موارد متعدد از ما می‌خواهد که تدبیر کنیم. عزیزان من! اگر ما یاد گرفتیم که با قرآن به صورت تدبیر، انس پیدا کنیم، همه خصوصیات که گفتیم، حاصل خواهد شد. ما هنوز خیلی فاصله داریم. پس، باید پیش برویم. اینکه شما می‌بینید از اول انقلاب تا امروز، مسئولین و دلسوزان کشور، قرآن را در تلاوت، در حفظ و در تعقیب مراسم مربوط به قرآن مطرح کرده‌اند، برای این است که ما به آنجا نزدیک شویم» (همان، ۱۳۷۳/۱۰/۱۴).

۵. ترویج و نهادینه کردن مفاهیم قرآن

ترویج و نهادینه کردن مفاهیم قرآن، از راهکارهای دستیابی به هدایت‌های استوار قرآن می‌باشد. مقام معظم رهبری نیز در تبیین این راهکار فرموده است:

«باید کاری کنیم؛ آن قدر تلاش کنیم که مفاهیم قرآنی، جزو مفاهیم رایج و گفتمان‌های عمومی ملت‌های مسلمان و کشورهای ما قرار بگیرد» (همان، ۱۳۹۶/۲/۷).

ایشان در سخنی دیگر نیز فرمود:

«آنچه اینجا عرض می‌کنم، [این است که] ما معارفی در قرآن داریم، مفاهیمی در قرآن

داریم که این مفاهیم، حقیقتاً سازنده زندگی مقتدرانه و عزتمندانه امت اسلامی است؛ حقیقتاً مایه نجات امت اسلامی از گرفتاری‌هاست. در قرآن این مفاهیم را داریم. برای اینکه این مفاهیم مورد عمل قرار بگیرد و تحقق پیدا کند، اول باید این مفاهیم را جزو بینات افکار جامعه اسلامی قرار داد و کاری کرد که برای جامعه اسلامی این مفاهیم قطعی و روشن بشود که هیچ چیزی جلوی آن را نتواند بگیرد. ما در این مرحله، هنوز گرفتاریم. ما در این مرحله، هنوز مشکل داریم. باید کاری بکنیم که این مفاهیم، در جامعه اسلامی تبدیل بشود به مسلمات فکری، به رایج‌ترین افکار مشترک بین همه قشرهای مردم. این، کاری است که باید در زمینه قرآن انجام بگیرد. این جلسات و این نشست‌ها و این تلاوت‌ها و این حفظ‌ها - که همه اینها لازم و حسنه است - مقدمه آن فهم عمومی و درک عمومی است» (همان).

همچنین در بیانی دیگر، در مشروط بودن اثربخشی قرآن در زندگی به نهادینه و قطعی شدن مفاهیم قرآن در جامعه، فرمود:

«معنای اینکه ما می‌گوییم [اگر] به قرآن عمل کنیم، زندگی درست خواهد شد، این است. معارف قرآنی وجود دارد؛ این معارف، باید تبدیل بشود به گفتمان‌های عمومی در بین مردم. آن قدر تکرار بشود، آن قدر کار بشود، آن قدر در باره‌اش تحقیق بشود، آن قدر بنویسند، آن قدر شعرا و ادبا و هنرمندان در باره آن کار هنری بکنند که اینها بشود جزو واضحات و بینات جامعه اسلامی. البته این، نشدنی نیست، دور از دسترس هم نیست. خیال نکنند که حالا این کارها را اگر بخواهیم بکنیم، صد سال طول می‌کشد؛ نه، اگر اهل دل و اهل دین همت بکنند، این کارها خیلی زود تحقق پیدا می‌کند. باید این جور دنبال قرآن رفت» (همان).

از راه‌های نهادینه شدن مفاهیم قرآن در جامعه که مورد نظر مقام معظم رهبری است، گسترش جلسات تفسیری در کشور می‌باشد. ایشان در اجرای این راهکار می‌فرماید:

«یک کار دیگر، جلسات تفسیر است؛ تفسیر هم بسیار بسیار مهم است. کسانی که می‌توانند، کسانی که بلدند، عمدتاً آقایان روحانیون محترم، فضیلتی محترم، کسانی که با قرآن انس دارند، مطالعه کنند، فکر کنند، مباحث تفسیری را بیان کنند، سطح معارف جامعه را بالا بیاورند. بالأخره اینکه فرمود: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» (اسراء، آیه ۹)، این قرآن «اقوم» را - «اقوم»، یعنی استوارتر، بهتر، قوی‌تر، باقوام‌تر - به شما نشان می‌دهد، شما را به سمت

«اقوم» راهنمایی [می‌کند]. «اقوم» در چه چیزی؟ «اقوم» در زندگی دنیایان، «اقوم» در کسب عزتتان، «اقوم» در ایجاد حکومتتان و «اقوم» در زندگی حقیقی و حیات اخروی‌تان که آن، حیات حقیقی است؛ «لَهُی الْحَيَاةُ» (عنکبوت، آیه ۶۴). معارف قرآنی وقتی همه‌گیر بشود، این جور می‌شود.

البته امروز ما بحمدالله خیلی پیشرفت کرده‌ایم؛ اما کم است؛ نسبت به آنچه باید باشد، کم است؛ با اینکه نسبت به گذشته، بسیار زیاد است؛ لکن بیشتر از این [باید باشد]. باید جوری بشود که جامعه ما، مرد و زن ما، جوان‌های ما با معارف قرآنی انس بگیرند؛ اصلاً معارف قرآنی حاکم بر ذهن‌ها باشد. اگر این شد، قدرت استدلال به وجود می‌آید، قوت دفاع به وجود می‌آید، ایمان‌ها کامل می‌شود، حرکت‌ها [به نتیجه می‌رسد]» (بیانات معظم له، ۱۳۹۸/۲/۱۶).

۶. انس با قرآن

انس دایمی با قرآن، یکی از راهکارهای دستیابی به آثار و کارکردهای نورانی قرآن است. از همین رو، در بعضی از روایات نسبت به استمرار تلاوت بعضی از آیات و سوره‌های قرآن در هر شب و روز که فراهم‌کننده انس با قرآن است، توصیه شده است؛ به‌عنوان نمونه، در باره سوره نور آمده است که امام صادق علیه السلام در فضیلت تلاوت سوره نور فرموده است:

«اموال و دامان عفت خود را با تلاوت سوره نور محفوظ دارید و همچنین، به وسیله آن، همسران خود را [از سقوط در دامان فساد] حفظ کنید. هرکس هرشب یا هر روز این سوره را بخواند، هیچ‌یک از خانواده او گرفتار بی‌عفتی نخواهد شد؛ حَصَّنُوا أَمْوَالَهُمْ وَفَرَّوْجَكُمْ بِتِلَاوَةِ سُورَةِ النُّورِ وَحَصَّنُوا بِهَا نِسَائِكُمْ فَإِنَّ مَنْ أَدْمَنَ قَرَأَتِهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ أَوْ فِي لَيْلَةٍ لَمْ يَزِنْ أَحَدٌ مِنْ بَيْتِهِ أَبَدًا حَتَّى يَمُوتَ» (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۷، ص ۱۲۲).

اُرْنِسْتِ رِنَانَ فِرَانَسُوِي، در خصوص نقش انس با قرآن در دستیابی به جذابیت‌های قرآن می‌گوید:

«در کتابخانه من، هزاران جلد کتاب سیاسی، اجتماعی، ادبی و غیره وجود دارد که همه آنها را بیش از یک بار مطالعه نکرده‌ام و چه بسا کتاب‌هایی که فقط زینت‌بخش کتابخانه من است؛ ولی یک جلد کتاب که همیشه جلب نظر می‌کند و هر وقت خسته می‌شوم و می‌خواهم دریایی از کمال به رویم باز شود، آن را مطالعه می‌کنم و از مطالعه زیاد آن خسته نمی‌شوم، کتاب قرآن است» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۶۶، ص ۷۴۴).

مقام معظم در مورد راهکار دستیابی به این کارکرد زیبا و تأثیرگذار قرآن فرموده است: «قرآن، یک اثر هنری بی نظیر است؛ یعنی یک جنبه از عظمت قرآن و اهمیت قرآن، عبارت است از زیبایی هنری قرآن. اتفاقاً آن چیزی که در درجه اول، دل‌ها را مثل مغناطیس به سمت اسلام جذب کرد، همین جنبه هنری قرآن بود. عرب‌ها، هم موسیقی الفاظ را می‌فهمیدند، هم با زبان ادب آشنا بودند؛ در آن محیط عربی، این جووری بود. ناگهان، دیدند یک پدیده‌ای وسط آمد که شبیه آن را نشنیده‌اند؛ نه شعر است، نه نثر است؛ اما یک پدیده هنری فوق‌العاده است. این، همان چیزی است که امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «ظَاهِرُهُ أُنِيقٌ وَبَاطِنُهُ عَمِيقٌ» (آمدی، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۲۳۶). «انیق»، یعنی آن زیبایی شگفت‌آور، آن زیبایی‌ای که وقتی انسان در مقابل آن قرار می‌گیرد، به حیرت می‌افتد. زیبایی در قرآن، این جووری است. البته ما فارس‌زبان‌ها، یعنی غیر عرب‌زبان‌ها و خیلی از عرب‌زبان‌ها، این توفیق را ندارند که این زیبایی را درک کنند؛ [ولی] با اُنس زیاد با قرآن می‌شود درک کرد. وقتی انسان با قرآن اُنس بگیرد، زیاد تلاوت کند، زیاد بشنود، آن وقت می‌فهمد که غیر از جنبه معنوی، این زبان، این جملات، چقدر شیواست، چقدر زیباست» (بیانات معظم‌له، ۱۳۹۸/۲/۱۶).

مقام معظم رهبری نیز در باره ضرورت اُنس با قرآن در طول سال و نقش آن در تحقق کارکردهای قرآن فرموده:

«اشکال سوم، این است که ما در ماه مبارک رمضان که ماه تلاوت قرآن و ماه نزول قرآن و ماه جلسات است و ما هم که این جلسه را داریم و جلسات فراوانی هم در مساجد و محافل گوناگون است، ماه رمضان که تمام شد، قرآن را ببندیم و ببوسیم و بگذاریم کنار؛ این نباید اتفاق بیفتد. قرآن را بایستی از خودمان جدا نکنیم. دائم باید با قرآن مرتبط و مأنوس باشیم. حالا در روایات دارد که هر روز لا اقل پنجاه آیه قرآن بخوانید؛ «يَتَّبِعِي لِلرَّجُلِ إِذَا أَصْبَحَ أَنْ يَقْرَأَ بَعْدَ التَّعْقِيبِ خَمْسِينَ آيَةً؛ سزاوار است برای انسان بعد از تعقیب نماز صبح، پنجاه آیه از قرآن را تلاوت کند» (طوسی، ۱۳۶۵، ج ۲، ص ۱۳۸). در روایت دیگر نیز آمده است: «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْقُرْآنُ عَهْدُ اللَّهِ إِلَى خَلْقِهِ فَقَدْ يَنْبَغِي لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنْ يَنْظُرَ فِي عَهْدِهِ وَأَنْ يَقْرَأَ مِنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسِينَ آيَةً» (حرّ عاملی، ۱۳۸۰، ج ۶، ص ۱۹۸). قرآن، عهد خداست به سوی خلق. از همین رو، سزاوار است هر مسلمانی هر روز در این عهد نظر کند و پنجاه آیه را قرائت نماید. البته این

قرائت پنجاه آیه، یکی از معیارهاست. اگر نتوانستید، روزی ده آیه قرآن بخوانید. نگویند سوره حمد را می‌خوانم و این چند آیه سوره حمد با چند آیه سوره قل هو الله - یک رکعت - می‌شود همان ده آیه‌ای که فلانی می‌گوید. نه، غیر از آن قرآنی که در نماز می‌خوانید - چه نماز نافله، چه نماز فریضه - قرآن را باز کنید، بنشینید، با حضور قلب، ده آیه، بیست آیه، پنجاه آیه، صد آیه بخوانید. قرآن را برای تدبیر کردن و فهمیدن و استفاده کردن بخوانید» (بیانات معظم له، ۱۳۸۶/۶/۲۲).

ایشان در بیانی دیگر، خطاب به بچه‌های در شرف تکلیف فرمود:

«عزیزان من، فرزندان من! من توصیه می‌کنم از همین حالا، از همین روزها و ماه‌هایی که تشرف به تکلیف پیدا کرده‌اید، رابطه خودتان را با خدای متعال مستحکم کنید... عزیزان من! با قرآن انس داشته باشید، با قرآن انس پیدا کنید. هر روز یک مقداری - ولو چند آیه - قرآن بخوانید و توجه به معانی قرآن پیدا کنید. قرآن انسان را هدایت می‌کند؛ «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» (اسراء، آیه ۹)؛ انسان را به راه راست هدایت می‌کند» (بیانات معظم له، ۱۳۹۵/۵/۱۱).

مقام معظم رهبری در باره نقش انس زنان با قرآن در رفع مشکلات جامعه نیز فرموده است: «اگر زنها با قرآن مانوس بشوند، بسیاری از مشکلات جامعه حل خواهد شد» (همان،

۱۳۸۸/۷/۲۸).

ایشان در خصوص آثار گوناگون انس با قرآن فرموده:

«عزیزان من! قرآن، نور است و حقیقتاً دل و روح را روشن می‌کند. اگر با قرآن انس پیدا کنید، می‌بینید که دل و جان شما نورانی می‌شود. به برکت قرآن، بسیاری از ظلمات و ابهام‌ها از قلب و روح انسان زدوده می‌شود. آیا این بهتر نیست؟ «يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ». به وسیله قرآن است که خدای متعال می‌فرماید: «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ» (بقره، آیه ۲۵۷). به برکت قرآن است که انسان از ظلمات اوهام، اشتباهات، خطاها و غلط‌ها، به نور هدایت راه پیدا می‌کند. قرآن، کتاب معرفت است. ما در زمینه زندگی، در زمینه آینده، در زمینه تکلیف کنونی، در زمینه هدف از بودن و در بسیاری از زمینه‌های دیگر، خیلی از مسائل را نمی‌دانیم. بشر، مشحون به جهالت‌هاست و قرآن برای انسان معرفت می‌آورد. قرآن، کتاب نور، کتاب معرفت، کتاب نجات، کتاب سلامت، کتاب رشد و تعالی و کتاب قرب به خداست» (بیانات معظم له، ۱۳۷۳/۱۰/۱۴).

ایشان در مورد نقش اُنس امت اسلام به قرآن در تعیین سرنوشت خویش نیز فرموده: «اگر ملت‌ها با قرآن اُنس می‌داشتند، وضع کشورهای اسلامی جور دیگری بود؛ «مَنْ جَعَلَهُ أَمَامَهُ قَادَةً إِلَى الْجَنَّةِ»؛ هرکس به دنبال قرآن حرکت کند، او را به بهشت خواهد برد. «وَمَنْ جَعَلَهُ خَلْفَهُ سَاقَةَ إِلَى النَّارِ»؛ و هرکس راه خود را از غیر قرآن انتخاب کند، این کار او را به آتش هدایت خواهد کرد. «هُوَ الدَّلِيلُ عَلَى خَيْرِ سَبِيلٍ» (حرّ عاملی، ۱۳۸۰، ج ۶، ص ۱۷۱).» (بیانات معظم‌له، ۱۳۶۹/۱۲/۱۵).

۷. قرآنی شدن فضای جامعه

از راهکارهای تحقق کارکردهای قرآن در جامعه، قرآنی شدن فضای جامعه می‌باشد. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

«عزیزان من! بدانید که امروز دنیای اسلام، محتاج قرآن است. در مضامین آیات سوره‌های آل‌عمران، بقره، انبیاء و احزاب که دوستان شما در اینجا خواندند، مطالبی وجود دارد که امروز علاج دردها و ضعف‌های دنیای اسلام است و اینهاست که ایمان انسان را عمیق و راسخ می‌کند؛ معرفت انسان را روشن و آگاهانه می‌کند؛ نیروی حیاتی انسان را به میدان می‌آورد و از آنها کار می‌کشد. آن وقت، جامعه‌ای با این خصوصیات، هم ترقی می‌کند، هم روحیه می‌گیرد. وقتی جامعه‌ای روحیه‌اش قوی شد، دشمن نمی‌تواند به آن زور بگوید. وقتی زورگویان دنیا بخواهند سوار فرد، جماعت و یا ملتی شوند، اولین اقدامشان این است که روحیه آن فرد یا ملت را بشکنند و احساس توانایی و ایستادگی‌اش را از بین ببرند. تا زمانی که احساس قدرت و توانایی و روحیه در یک ملت و جماعتی وجود دارد، هیچ‌کس نمی‌تواند بر آن فائق آید؛... این کار، احتیاج دارد به اینکه فضا قرآنی شود» (همان، ۱۳۸۲۹/۸/۶).

ایشان در سخنی دیگر نیز فرمود:

«اگر ملتی بتواند از طریق اُنس با قرآن، خود را در فضای قرآنی قرار دهد، در فضای معرفتی قرآن قرار دهد، خواهد توانست مشکلات خود را برطرف کند. مشکل بزرگ مسلمانان دنیا، دوری از قرآن است. علاج هم، برگشت به قرآن است» (همان، ۱۳۷۹/۸/۹).

۸. عمل کردن به مفاهیم کاربردی قرآن

قرآن بر اساس فرموده رسول خدا ﷺ، زمانی گره‌گشای مشکلات انسان‌هاست که مورد تمسک

و عمل قرار گیرد:

«إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ التَّقْلِينَ مَا إِن تَمَسَّكُمْ بِهِمَا لَنْ تَصْلُوا بَعْدِي كِتَابَ اللَّهِ وَعِزَّتِي أَهْلَ بَيْتِي وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْخَوْضَ (دیلمی، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۱۳۱)؛ همانا من دو چیز گرانبها در میان شما می‌گذارم که اگر شما بر آن دو چنگ بزنید (عمل کنید)، هرگز گمراه نخواهید شد؛ یکی، کتاب خدا و دیگری، اهل بیت من است. این دو از هم جدا نمی‌شوند، تا اینکه در روز قیامت کنار حوض بر من وارد شوند.»

مقام معظم در خصوص نقش عمل کردن به قرآن در تحقق کارد قرآن برای حل مشکلات فرموده است:

«قرآن، هم کتاب علم و معرفت است؛ یعنی دل را و اندیشه انسانی را سیراب می‌کند - قرآن برای آن کسانی که اهل معرفت‌آموزی هستند، یک سرچشمه تمام‌نشدنی است - لکن علاوه بر اینها، قرآن دستور زندگی هم هست؛ قرآن علاوه بر جنبه معرفتی و معرفت‌آموزی، دستورات کاربردی دارد برای زندگی؛ یعنی محیط زندگی را آباد می‌کند، زندگی را از امنیت و سلامت و آسایش برخوردار می‌کند؛ «يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ» (مانده، آیه ۱۶). راه‌های سلامت را، راه‌های امنیت را، راه‌های آسایش در زندگی را به انسان‌ها نشان می‌دهد. انسان‌ها در طول تاریخ، دست‌به‌گریبانِ ظلم و تبعیض و جنگ و ناامنی و لگدمال شدن ارزش‌ها بوده‌اند، امروز هم هستند. راه علاج اینها، قرآن است. اگر به قرآن عمل کنیم، همه این مشکلات برطرف می‌شود» (بیانات معظم‌له، ۱۳۹۹/۲/۶).

در قرآن نیز این نکته مورد توجه قرار گرفته است که پیروی عملی قرآن، سبب خروج از ظلمات و مشکلات می‌شود؛ «يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» (مانده، آیه ۱۶). خداوند به وسیله قرآن، کسانی را که از خشنودی او پیروی کنند، به راه‌های سلامت، هدایت می‌کند و به فرمان خود، از تاریکی‌ها به سوی روشنایی می‌برد و آنها را به سوی راه راست، رهبری می‌نماید.

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نیز در مورد نقش عمل در دستیابی به کارکرد شفاعت و هدایتگری قرآن فرموده است:

«هرکس قرآن را بیاموزد و قرآن را آموزش دهد و به آنچه در آن است، عمل کند، قرآن، شفیع

او و راهنمای او به سوی بهشت خواهد بود؛ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ وَأَخَذَ بِمَا فِيهِ، كَانَ لَهُ شَفِيعًا وَدَلِيلًا إِلَى الْجَنَّةِ (متقی هندی، ۱۳۹۷، ج ۱، ص ۵۳۱، ح ۲۳۷۶).

عبدالرحمن سلمی می گوید:

«کسانی که خدمت رسول الله ﷺ رسیده، از ایشان قرائت فرا گرفته بودند، برای ما بیان کردند که اصحاب ده آیه از آن حضرت فرا می گرفتند و تا آن ده آیه را به مرحله علم و عمل نمی رسانند، سراغ ده آیه بعد نمی رفتند؛ وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْ كَانَ يَقْرَأُنا مِنْ أَصْحَابِهِ أَنَّهُمْ كَانُوا يَأْخُذُونَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَشْرَ آيَاتٍ فَلَا يَأْخُذُونَ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ حَتَّى يَغْلَبُوا مَا فِي هَذِهِ مِنَ الْعِلْمِ وَالْعَمَلِ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۸۹، ص ۱۰۶).

رسول خدا ﷺ در توصیه ای در باره پیامد ترک عمل به قرآن به ابن مسعود فرمود:

«ای پسر مسعود! قرآن بخوان و از آنچه تو را از آن باز داشته است، باز ایست که اگر باز نیستی، در واقع، آن را نخوانده ای؛ يَا بْنَ مَسْعُودٍ، إِقْرَأِ الْقُرْآنَ وَانْتَهَ عَمَّا نَهَاكَ الْقُرْآنُ، فَإِنْ لَمْ تَنْتَهَ فَلَسْتَ تَقْرَأُهُ» (دیلمی، ۱۴۹۶، ج ۵، ص ۴۱۵، ح ۸۵۹۸).

مقام معظم رهبری در مورد نقش عمل که همان پیروی از قرآن است، در دستیابی جامعه به فلاح و رستگاری فرموده است:

«امروز جسم مبارک پیغمبر در میان ما نیست؛ لکن «أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ» (توبه، آیه ۳۳)؛ دین او، هدایت او همراه ما است. اگر از این نور تبعیت کنیم، اگر مشمول این تعبیر قرآنی باشیم که «وَاتَّبِعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ»، آن وقت نتیجه اش این است که «أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (اعراف، آیه ۱۵۷). تبعیت از هدایت الهی و نوری که او آورد - که این نور، قرآن است و قرآن، کتاب هدایت و کتاب نور است - تبعیت از این هدیه الهی به وسیله پیغمبر اکرم به بشریت، موجب این است که فلاح و رستگاری به بشر عطا بشود و عنایت بشود» (بیانات معظم له، ۱۳۹۷/۹/۴).

ایشان در سخنی دیگر در این باره فرمود:

«عزیزان من! این تلاوت که ما این قدر بر آن اصرار داریم، قدم اول لازم است. قرآن، خودش را به زبان های مختلف تعریف می کند؛ از جمله اینکه می فرماید: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هِيَ أَقْوَمُ» (اسراء، آیه ۹)؛ یعنی قرآن، انسان را به بهترین راه، بهترین کار، بهترین نظام، بهترین شیوه، بهترین اخلاق و بهترین روش های عمل فرد و جامعه هدایت می کند. امروز همه بشر، محتاج

قرآن‌اند؛ اما ما مسلمانان اگر به قرآن عمل نکنیم، خسارت‌مان، بیشتر از دیگران است؛ چون ما این نسخه و این دستورالعمل را داریم، تجربه تاریخی آن را هم داریم. بشریت در صدرِ اول، به برکت عمل به قرآن، در علم، در اخلاق، در عمل و در پیشرفت‌های گوناگون مادی و معنوی، اوج پیدا کرد. قرآن، همیشه زنده است. قرآن، نیازهای انسان را مورد توجه قرار می‌دهد. قرآن در هر عصری می‌تواند بهترین نسخه سعادت انسان‌ها باشد» (بیانات معظم‌له، ۱۳۷۷/۹/۱).

مقام معظم رهبری در خصوص نقش عمل کردن به قرآن در تغییر سرنوشت جامعه نیز فرمود:

«یک جامعه اگر به قرآن اقبال کند و قرآن را بفهمد و برطبق هدایت قرآن عمل کند، قرآن به او کمک خواهد کرد و خدا دست او را خواهد گرفت و راه او را خواهد گشود و اگر پشت کند به قرآن، ضربه خواهد خورد و این، همان چیزی است که شما در جوامع اسلامی در طول قرن‌ها دیدید. چه عاملی موجب می‌شود که امروز در کشورهای اسلامی بسیاری از آحاد مردم حقایق روشن را درک نکنند؛ دوری از قرآن. نمی‌شود گفت ملت‌های اسلامی، همه می‌خواهند موضع‌گیری دولت‌هایشان در قبال صهیونیست قاطع باشد؛ در عین حال، آن دولت‌ها جرئت می‌کنند که این موضع‌گیری قاطع را نداشته باشند. چنین چیزی، امکان ندارد؛ ملت‌ها خواب هستند» (همان، ۱۳۶۹/۱۲/۱۵).

نتیجه

با بررسی و واکاوی انجام‌گرفته در اندیشه‌های مقام معظم رهبری، می‌توان به این نتیجه دست یافت که با عملیاتی نمودن راهکارهایی همچون: تغییر و اصلاح باورها در باره قرآن، پذیرش قلبی معارف قرآن، برخورداری از خشیت الهی، تدبر و تفکر در آیات، ترویج و نهادینه نمودن مفاهیم قرآن، انس و ارتباط دایمی با قرآن، قرآنی شدن فضای جامعه و عمل نمودن به مفاهیم کاربردی قرآن، می‌توان به کارکردهای قرآن مانند: هدایتگری، نیل به مقام رستگاری دنیوی و اُخروی، خروج از ظلمات و نجات از مشکلات گوناگون، شفا یافتن دردها، نورانیت دل‌ها، تحقق عدالت و وحدت امت اسلام، دست یافت.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. ابن منظور، محمد بن مكرم، ۱۴۱۴ق، لسان العرب، بيروت، دار الصادر.
۳. احمد بن فارس، ابوالحسن، ۱۴۰۴ق، معجم مقاييس اللغة، قم، مكتب الاعلام الاسلامى.
۴. اردبیلی، جعفر، ۱۳۷۹، تأثیرات متقابل دین و سنت‌های اجتماعی، تهران، مؤسسه فرهنگی - هنری علم و ادب.
۵. امین، محسن، ۱۳۴۵، دائرة المعارف الشیعة، تهران، کتاب فروشی اسلامی.
۶. انوری، حسن، ۱۳۸۱، فرهنگ بزرگ سخن، تهران، انتشارات سخن.
۷. تمیمی آمدی، عبدالواحد، ۱۳۹۷، غررالحکم و دررالکلم، قم، دار الحدیث.
۸. جمعی از نویسندگان، ۱۳۶۶، دائرة المعارف تشیع، تهران، انتشارات حکمت.
۹. حرّ عاملی، محمد بن حسن، ۱۳۸۰، وسائل الشیعة، قم، انتشارات دهقان.
۱۰. دشتی، محمد، ۱۳۷۹، ترجمه نهج البلاغه، قم، مشهور.
۱۱. دیلمی، ابوشجاع، ۱۴۹۶ق، الفردوس بمأثور الخطاب، بیروت، دار الکتب العلمیة.
۱۲. دیلمی، حسن، ۱۳۷۵، إرشاد القلوب إلى الصواب، تهران، انتشارات اسوه.
۱۳. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، لغت نامه، چاپ دوم، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داودی، بیروت، دار العلم.
۱۵. سایت مقام معظم رهبری، سید علی خامنه‌ای: khamenei.ir
۱۶. طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۷۲، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو.
۱۷. طوسی، محمد بن حسن، ۱۳۶۵، تهذیب الأحکام، تهران، دار الکتب الاسلامیة.
۱۹. عسکری، أبوهلال، بی تا، الفروق اللغویة، القاهرة، دار العلم والثقافة للنشر والتوزیع.
۲۰. فراهیدی، خلیل بن احمد، ۱۴۰۹ق، العین، تحقیق: مهدی المخزومی و ابراهیم السامرائی، تصحیح: اسعد الطیب، قم، دار الهجرة.

۲۱. فقهی‌زاده، عبدالهادی و اشرفی امین، یونس، پاییز ۱۳۹۱، «راهکارهای مهجوریت‌زدایی از آموزه‌های سیاسی - اجتماعی از دیدگاه امام خمینی علیه‌السلام»، فصل‌نامه حکومت اسلامی، شماره ۶۵: ۱۵۱ - ۱۷۷.
۲۲. قبادی، علی‌رضا، ۱۴۰۲ق، شناسایی، سنجش و ریشه‌یابی باورهای نادرست اجتماعی و فرهنگی در باره قرآن، قم، انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۲۳. کریمی‌نیا، محمدمهدی، ۱۳۸۶، همزیستی مسالمت‌آمیز در اسلام و حقوق بین‌الملل، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی - پژوهشی امام خمینی.
۲۴. کلینی، محمدبن یعقوب، ۱۴۰۷ق، اصول کافی، چاپ چهارم، تهران، دارالکتب الإسلامية.
۲۵. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، بحار الأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار، بیروت، دار إحياء التراث العربي.
۲۶. متقی هندی، کنز العمال، ۱۳۹۷، تصحیح: صفوة السقا، بیروت، مكتبة التراث.
۲۷. معین، محمد، ۱۳۹۱ش، فرهنگ معین، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۱، تفسیر نمونه، چاپ دهم، تهران، انتشارات دارالکتب الإسلامية.
۲۹. منسوب به امام صادق علیه‌السلام، ۱۴۰۰ق، مصباح الشریعة، بیروت، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
۳۰. هوشیار، محمدباقر، ۱۳۳۵، اصول آموزش و پرورش، تهران، دانشگاه تهران